

Tisztelt Emlékezők, Kedves Szoboszlói polgárok!

1990. május 5-én a II. világháború befejezésének 45. évfordulóján ezen a helyen itt a Hősök terén harangkondulással és gyertya gyújtással avattuk fel az előttünk álló emlékmű elődjét.

Több százan gyűltünk itt akkor össze, hogy együtt emlékezzünk a II. világháború hajdúszoboszlói áldozataira. Régi álma teljesült városunk lakosainak az emlékmű avatásával. Végre lett egy hely, ahol az elhunytak, elveszettek, elhurcoltak emlékére lehetett gyújtani egy szál gyertyát, el lehetett helyezni egy szál virágot, vagy el lehetett mondani egy imát az elhaltak lelki üdvéért.

A hosszú évtizedekig tartó hallgatás és elhallgattatás után, lehetett végre beszélni nemzeti történelmünk mohácsi tragédiájánál is nagyobb veszteséget okozó II. világháború résztvevőiről és veszteségeiről.

Még a háború ideje alatt a Horthy rendszer, majd pedig a kommunista kultúr-propaganda is meg tett mindent az agyonhallgatásért. Először Nemeskürty István törte meg a

hallgatást az 1972-ben megjelent „Rekviem egy hadseregért” című könyvével. Mégis érdekes módon legnagyobb hatást a 80-as évek közepén megjelent 5.kiadás érte el. Ez szakította át leginkább a hallgatást csendjét. Ugyanis egyrészt, ekkora engedett fel a diktatúra szorítása, másrészt egyre hangosabb volt a még élő hozzátartozók emlékezés-kibeszélés utáni igénye.

Országszerte kezdeményezések születtek a II. világháború során és főleg a Don-kanyarban elesettek emlékének megőrzésére. Így volt ez Hajdúszoboszlón is. A város közvéleményében egyre többen és egyre hangosabban kezdtek arról beszélgetni, hogy a helyi áldozatokról is meg kellene emlékezni. Míg az I. világháború emlékművét a város főterén 1927-ben állami akarat állíttatta, és azon személyesen Horthy Miklós kormányzó is megjelent, addig a II. világháború hajdúszoboszlói veszteségéről még beszélni sem volt szabad. És ez az igazságtalanság mélyen bántotta a szoboszlói emberek érzékenységét. Halottak napja körül minden évben gyertyák fénylettek a haldokló katona szobrának talapzatán. Ebben a megemlékezésben titokban mindig benne volt a II. világháborús emlékezés is.

1987 végén és '88 elején a megváltozott társadalmi politikai helyzet lehetőséget adott arra, hogy közterületeken is méltó emléket lehessen állítani a háború áldozatainak. Hajdúszoboszlón 1988. május 17-én a Hazafias Népfront városi bizottsága és a Városszépítő Egyesület emlékmű bizottságot alapított, melyhez a városban akkor működő politikai, társadalmi, gazdálkodó szervezetek, intézmények szinte mindegyike delegált képviselőt, illetve több magánszemély is csatlakozott hozzá.

Az akkor megalakult bizottság felhívással fordult a lakossághoz, hogy az áldozatok neveinek, adatainak bejelentésével, továbbá pénzadományokkal, anyagi és munka felajánlásokkal járuljanak hozzá az emlékmű felállításához. Már az első időben nyilvánvaló volt, hogy a város közössége alakos kompozíciót akar, mert az etalon - a viszonyítási alap - az első világháborús emlékmű volt. Továbbá az is egyértelmű volt, hogy a méltó hely a város fő tere lehet, valamint erre az emlékműre az áldozatok nevei a hadszíntéri hősök, a polgári áldozatok és az elhurcolt zsidó lakosok is megörökítésre kerüljenek. Továbbá az is egyértelmű volt, hogy ez az emlékmű csak közadakozásból valósulhat meg. Az emlékmű

bizottság felhívása alapján megindult a nevek és az adományok gyűjtése, és ebben a munkában meghatározó volt a Népfront aktívák és az akkori tanácsstagok segítségével. A nevek összegyűjtése nagyon sok nehézséget okozott. Az elhurcolt zsidó áldozatok nevei csaknem teljes egészében rendelkezésre álltak a hitközség háború után készített emléktábláján. Viszont a frontokon, hadifogolytáborokban elhalt katonák vagy a jóvátételi munkára elhurcolt német nemzetiségű lakosok nevei hivatalos okmányokból felderíthetetlenek voltak. A helyi anyakönyvben csak a környéken elhaltak, illetve azok találhatóak voltak, akiknek családtagjai halottá nyilvánításukat kérték. A háború óta eltelt közel 5 évtized az emlékeket már elhalványította, már nagyon sok áldozatra túlélő emlékező sem volt. Az egész város szívügyének tekintette az elhaltak emlékének megőrzését. Ha nem is sikerült minden áldozatot felkutatni-azonosítani ilyen hosszú idő távlatából, 737 név felkerült az emlékműre, akiknek a felkutatása önmagában is nézve jelentős eredmény. A nevek gyűjtésével párhuzamosan történt az adományok gyűjtése is. Az emlékmű avatásáig közel 1.200.000 Ft érkezett ebből 450.000 Ft -ot elsősorban a lakosság és a hozzátartozók

adományoztak. A gazdálkodó szervezetek, intézmények kb. 750.000 Ft-tal járultak hozzá a létesítmény költségeihez. Ebből kiemelkedik a Városi Tanács 500.000 Ft-os a Tigáz vállalat 100.000 Ft-os és a Városszépítő egyesület 20.000 Ft-os támogatása. Nagy segítséget jelentett az emlékmű állítás munkálataiban a Hajdúszoboszlói Városi és Pedagógus Énekkar 1989. májusában a Református templomban megtartott emlékhangversenye, illetve a Hajdúszoboszló c. városi lap folyamatos tájékoztatása az áldozatok és adományok gyűjtéséről.

Itt kell megemlékeznünk azokról a személyekről is, akiknek segítségével a gondolatból soha nem lehetett volna felállított, avatott emlékmű. Szólnom kell id. Erdei Gyula helytörténész tanár úrról, Széll Júliáról a Magyar Rádió főmunkatársáról, Balogh Istvánról a Városszépítő Egyesület akkori elnökéről és Kiss László néhai Török utcai lakos nyugdíjasról.

Tisztelt emlékezők!

Az adományok és nevek gyűjtésében szereplők áldozatos munkájának eredményeképpen avathattuk fel 1990.

májusában Bene Miklós abasári szobrászművész alkotását. Az emlékmű 3 oszlopból áll, a legnagyobb olvasható a felirat, „A II. világháború hajdúszoboszlói áldozatainak emlékére állíttatta Hajdúszoboszló lakossága”, hangsúlyozom állíttatta Hajdúszoboszló lakossága. Az egyik oszlopon a magyar katonák, polgári áldozatok a másik oszlopon a koncentrációs táborokban elhalt zsidó személyek névsora található.

Ez a három oszlop nemcsak egymás mellé rakott három kő, ez több annál, ez jelkép, a háborús cselekmények és a fasizmus embertelenségének áldozatává vált életek értelmetlen elpusztításának szimbóluma is.

Ezt megerősíti az oszlopok szabálytalan elhelyezése és azok tetejének töredezettsége is. A lángok közül elővillanó stilizált emberi arcok éppúgy jelképezhetik-mutatják a harctéren elesett katonákat, mint a megsemmisítő táborokba hurcolt ártatlan emberek vagy a bombázások és helyi harci cselekmények következtében elhalt szoboszlói lakosokat is.

Az emlékmű avatása óta eltelt 30 év bizonyította az emlékezés és az emlékmű létjogosultságát. Hajdúszoboszló Városának lakossága végre szembenézhetett a múltjával,

méltóképpen megemlékezett elhalt-elveszített polgáraitól, és a város lakóinak erkölcsi nagyságát bizonyítja az is, hogy nem feledkezett el elhurcolt egykori zsidó lakosairól sem.

Ünnepeltünk 1990. májusában, hogy végre elkészült az emlékmű és egyben gyászoltunk is, mert ha jelképesen is, de el tudtuk temetni halottainkat, megadva nekik a minden embernek kijáró végtisztességet.

A Hajdúszoboszlói Városszépítő Egyesület az elmúlt három évtizedben végezte az emlékmű erkölcsi és anyagi ápolását, minden évben halottak napján megemlékezéseket szervezett I. és II. világháború áldozatainak emlékhelyeinél. Ezeken a megemlékezéseken minden alkalommal részt vettek a helyi egyházak képviselői is, imát mondva az elhunytak lelki üdvéért, és városunk lakosai gyertyákkal virágokkal emlékeztek szeretteikre.

Ugyanakkor ez a 30 év nem múlt el nyomtalanul az emlékművön sem. Repedezések lettek rajta, a nevek egyre olvashatatlanabbá váltak, szükségessé vált az emlékmű teljes felújítása. Ezt a nemes feladatot felvállalta Hajdúszoboszló Város képviselő testülete és anyagi, emberi erőforrást

biztosított ahhoz, hogy az emlékmű ismételten, újjá varázsolva itt álljon előttünk, és nap mint nap emlékeztessen halottainkra, és jelképes nyughely legyen az áldozatok számára.

Tisztelt Ünneplők!

Ezen gondolatok jegyében felkérem Czeglédi Gyula polgármester urat, a II. világháború hajdúszoboszlói áldozatai emlékművének újbóli átadására.